

Monumenten, architectuur en stedenbouw
in Roermond en omstreken

Ruimtelijk

Slag om een brug
Monumentenzorg verklaard

De moskeebouwers

Wie is wie,
in Roermond anno 1873?

Peter de Cock werd in 1751 gevangen gehouden in de kelders van het Roermondse stadhuis. De stank aldaar verdreef zelfs zijn pleitbezorgers. Door de eeuwen heen is hij een schelm gebleven die zijn stad op een Tjil Uilenspiegel-achtige wijze bekijkt.

Cordon sanitaire

Waarde lezer en in het bijzonder de lezeressen. Ik gun iedereen zijn/haar eigen waarheid. Dat verschaft mij de vrijheid ongecensureerd mijn kijk op de wereld te ventileren. Tenminste daar blijf ik van uitgaan. Echter, een vervelend trekje van de mensheid is dat de liberaliteit vaak ophoudt, wanneer de eigen mening niet wordt gedeeld. Dat weet ik al sinds 1751.

Wie de euvele moed heeft om anders tegen de zaken aan te kijken, zelfs binnen de afgesproken spelregels, loopt in het vrije - democratische - Nederland de kans om kennis te maken met het fenomeen cordon sanitaire. Van een cordon sanitaire in politieke zin is sprake wanneer men een groep of een initiatief consequent negeert en weigert bij de zaken te betrekken. In de veehouderij spreekt men van een cordon sanitaire, wanneer ergens een besmettelijke ziekte uitgebroken is, bijvoorbeeld varkens- of vogelpest. Niemand mag meer in de bepaalde schutskring om de toekomstige Parmaham of kipfilet te vervoeren. Ook de aanvoer van nieuwe 'aanwas' wordt gestaakt. De Rotarydames, voor één dag snakkend naar het groene gevoel van dito rubberen laarzen en een vleugje 'boer zoekt vrouw', moeten dan acuut hun programma wijzigen. Het 'erfrecht' wordt ineens ingrijpend gewijzigd, zagezegd.

Nu doet zich iets wonderlijks voor. Dat negeren heeft zijn beperkingen, want zo nu en dan moet het lijdend voorwerp het publicitair ontgelden: "Kretologen, notoire bezwaarmakers, volstrekt geschifte lieden die het algemeen belang niet dienen!", wordt er dan verongelijk geroepen door diegenen die zélf het cordon sanitaire hebben ingesteld.

Inzake kretologie. Als je het er mee eens bent is het een statement, anders is het een kreet. Het kan verkeren. Laten we sommige uitspraken of 'nieuwe begrippen' maar kwalificeren als creatief taalgebruik, zonder dat de Consumentenbond of de club van Pieter van Vollenhoven er aan te pas komt om een en ander te toetsen. Bijvoorbeeld de lijfspreuk van mgr. Jo Gijsen: 'Parate viam Domini', oftewel bereidt de weg des heren. Nu heeft de wegenbouw al van oudsher niet zo'n beste reputatie, maar waar Jo die weg heeft aangelegd is voor mij een volslagen raadsel. Dat hij brokstukken heeft veroorzaakt, weet ik wel. Voor progressieve katholieken ging destijds het licht uit.

À propos licht. Eén van de treurigste bouwsels, die de moderne tijd voor Roermond moest symboliseren, is de Interpolisklots. Dat

architectonisch wanproduct heeft onherstelbare schade aangericht aan het erfgoed en wordt sinds kort 's avonds 'opgeleukt' door een in mijn ogen schitterende verlichting. Wie voldoende energie heeft om handtekeningen te verzamelen, moet toch ook in staat zijn om de gordijnen te sluiten? Of ben ik nu verblind bezig? Ik heb nooit gehoord van klachten van de bewoners van de Dionysiusstraat, Lelystraat, die de hele nacht 'aankijken' tegen de verlichting van de gevangenis.

Een bijzonder voorbeeld van creatief taalgebruik is de term: natuurcompensatie. Dat is een nog grotere volksverlakkerij, dan aandelenleaseproducten. Alsof het landschap van elastiek is en het verlies van open landschap, vervangen door de meestal architectonische 'kattedrek', compensabel is. Door boerenland om te ploegen en daar wat bomen te planten of andere maatregelen te nemen. Van wie is eigenlijk de horizon? Inmiddels zijn daar zelfs diverse projectontwikkelaars achter!

Wie heb ik uitgenodigd om bij mij een hapje te komen eten en het leven beschouwenderwijs door te nemen? Gewezen staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, tot juni 2006, Medy van der Laan. Zij wordt partner van het vastgoedbedrijf TCN. Aanleiding voor de invitatie is een interview in het Financieel Dagblad, waarin ze zegt: "Ik hou van schoonheid en mooie architectuur. Ik erger me dood als ik die lelijke bedrijventerreinen langs de snelweg zie. Als ik vanuit het bedrijfsleven iets aan deze toestand kan verbeteren, ben ik tevreden." Volstrekt los van het feit dat ze 38 is, zou je zo'n vrouw toch in de watten willen leggen!

Nu gaat óók de platonische genegenheid door de maag. Op het menu voor ons 'dinner for two': een paprikaroomsoep, gevolgd door gevulde aardappels in combinatie met gebakken Schotse zalm en bloedworst, geflambeerde sjalotten, gebruikmakend van een goedkope Schotse whisky, en een frisse salade. Ik tender naar een lichte, rode, beajolais of een stevige rosé. Maar arm in arm dwalend door de kelder komen we wel tot de juiste keuze. En tegen een vinologische latrelatie heb ik ook niks.

P.S. Ik ben aangenaam verrast over het voorlopige resultaat van de Moutfabriek. Het had nog mooier kunnen zijn, maar..... laten we blij zijn dat het niet het Tweede Ham is geworden.

Uw onbaatzuchtige dienaar, PdC

Colofon

Ruimtelijk verschijnt viermaal per jaar en brengt nieuws, achtergronden en uiteenlopende opinies rond monumentenzorg, stedenbouw, ruimtelijke ordening en architectuur in Roermond en omgeving. Bestuursbijdragen vallen buiten verantwoordelijkheid van de redactie. Overname van artikelen is toegestaan nadat toestemming is verkregen en als bronvermelding wordt toegepast. **Uitgave:** Stichting Ruimte. **ISSN** 1389-2606. **Redactie:** Jacq Arets, Leonard Fortuin, Thei Moors, Paul Poell, Chris Roemen, Bert Thomassen, Marianne Wulms-Hovens. **Medewerkers:** Willem Cartigny, Peter de Cock, Lucien Jansen. **Redactie-adres:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618. **Vormgeving:** Bert Thomassen. **Verspreiding:** per post of eigen bezorgers. Oude nummers zijn beperkt verkrijgbaar op het redactieadres of bij Boekhandel Boom, Neerstraat 29, Roermond. **Mede mogelijk gemaakt door** ARS Grafisch. **Abonnementen:** € 16,- per jaar, over te maken op Postbank 7625876. Bij meerdere abonnementen op één adres abonnementsprijs in overleg. **Abonnementenadministratie:** Bachstraat 112, 6044 SN Roermond, tel. 0475-322618. **Stichting Ruimte:** Leonard Fortuin (voorzitter), Willem Cartigny (penningmeester), Lucien Jansen (secretaris), Quint Lommen. **Secretariaatsadres:** Wijershoflaan 31, 6042 NK Roermond, tel. 0475-350367. **E-mail:** stichtingruinteroermond@kpnplanet.nl. **Internet:** www.historieroermond.nl > Stichting Ruimte.

De Stichting Ruimte is jarig.

Op 7 maart 1997 werd bij de notaris de Werkgroep Ruimte omgezet in een stichting. We gingen als rechtspersoon onze doelstellingen vormgeven. Meestal met gemotiveerde boosheid, altijd met enthousiasme voor Roermond en haar cultureel erfgoed. Ruimte werd een luis in de pels en Ruimtelijk het lijfblad van Roermondse mensen die net als wij verontrust waren over de toekomst van 'daa aaje kraom aan geboewe' in Roermond. Wat zou het mooi zijn als we over tien jaar kunnen zeggen dat de stichting Ruimte klaar is met haar werk. Voor het zover is willen we u nog met veel moois overladen...

Ruimtelijk wil graag een podium zijn. Soms vragen wij iemand iets te schrijven, een andere keer meldt een schrijver zich. Hiernaast kunt u een bijdrage lezen van Hans van Bergen, die zich in dit Cuypersjaar inzet voor een heuse Cuypersmusical. Elders in dit nummer een artikel van Henk Drogen waarin een sterke betrokkenheid bij en een welhaast liefde voor 't Steel naar voren komt. We staan dus niet alleen. Onze lezers, sponsors en sympathisanten voelen mee, denken mee, 'leven' mee. Ook voor hen: Proficiat.
De redactie

GEWELF

De straten van Roermond dragen onmiskenbaar zijn signatuur. De afdruk van zijn hand is door de lagen van tijd nog altijd voelbaar in steen. Pierre Cuypers, architect en bouwmeester. Berlage noemde hem ooit *"een gezagvoerder met scherpe blik staand op zijn post, volkomen zeker van de toestand, het terrein beheersend."* En dat was hij. Cuypers wist waar hij voor stond, wist waar hij mee bezig was. Door het schrijven van de musical rond de persoon van Pierre Cuypers en het onderzoek dat nodig was ben ik hem gaan kennen als een markant vakman, bezielde, bevlogen en intens gepassioneerd. Er zijn veel verhalen rond zijn persoon opgetekend en vele daarvan ben ik tegengekomen in archieven en in brieven, stoffig, weggestopt en vergeten. Een verhaal dat ik uit het stof van het verleden opdiepte en dat de woorden van Berlage als geen ander onderschrijft is het volgende.

Aan de arm van zijn innig geliefde neogotiek bracht Cuypers de gemetselde gewelfconstructie weer terug in de bouwkunst. Als de vakman die hij was voerde hij deze techniek, die sinds de Middeleeuwen was verdwenen en die door niemand meer werd beheerst, weer in. Maar hij stuitte op weerstand. Toen hij het gewelf wilde gebruiken bij de bouw van de kerk in Steyl, verboden zijn opdrachtgevers hem dit. Ze vonden de techniek onbetrouwbaar en levensgevaarlijk. Cuypers pikte deze aanval op zijn vakmanschap niet en ging persoonlijk als de 'gezagvoerder met scherpe blik staand op zijn post, volkomen zeker van de toestand, het terrein beheersend' onder het gewelf staan en gebod zijn werklieden de steunpilaar onder het gewelf met hamers weg te slaan. Aldus gebeurde en toen de steunpilaar onder de hamerslagen ineenzeeg bleef het gewelf door zijn eigen constructie gewoon intact en Cuypers bleef ongedeerd. De opdrachtgevers bonden in en het gewelf kwam er.

Het verhaal zegt niet alleen iets over Pierre Cuypers, maar maakt voor mij ook iets anders duidelijk. En dat is, dat iemand die net als Pierre Cuypers overtuigd is van zijn eigen kunnen en in zijn eigen kracht gelooft, en de durft heeft die kracht ten volle uit te dragen, de macht bezit de loop van de geschiedenis voorgoed een klein beetje te veranderen of op zijn minst even aan het wankelen te brengen.

Hans van Bergen, stadsdichter Roermond

Inhoud

- 1 Moskee in aanbouw
- 2 Column Peter de Cock
- 3 Redactioneel/Gewelf
- 4 Kort moment voor een monument
- 6 Klassieke bouwwijze
Interview met bouwheren moskee
- 10 Almanak uit 1873
- 11 Stadsmuren ondermijnd/
Berichten
- 12 Slag om brug over Klein Hellegat
- 14 Kunst blijft kwetsbaar
- 15 Berichten
- 16 Op de rol 'Lopende zaken'

Jaarlijkse bijdrage

Vanaf dit jaar vragen wij u, uw jaarlijkse bijdrage 'op eigen initiatief' te voldoen. Acceptgiro's zijn niet (langer) kosteloos. Vandaar. U kunt nu al beginnen met 'storten'. Zie ook de begeleidende brief bij dit nummer.

Foto Leonard Fortuin

In Ruimtelijk wordt vaak gesproken over monumenten. Wat zijn dit eigenlijk? Het wordt u hier uitgelegd. Eerst wordt in een notedop de ontstaansgeschiedenis van 'Monumentenzorg' verteld. Ten slotte wordt uit de doeken gedaan wat de term 'Beschermd Stads- en Dorpsgezichten' inhoudt.

Tekst Jacq Arets

Het ontstaan van Monumentenzorg

Monumentenzorg is een 'uitvinding' uit de tweede helft van de 19de eeuw. Na lange tijd van economische stagnatie maakte ons land een periode van economische groei door. De bevolking nam sterk toe en er waren veel woningen en bedrijfsgebouwen nodig. Veel steden lagen nog ingeklemd binnen de oude vestingwerken van weleer. De vestingwet van 1874 maakte het mogelijk dat de steden zich van deze knellende omarming konden ontdoen en buiten de binnenstad konden gaan bouwen. Maar de sloop van de vestingwerken betekende wel het onherroepelijke einde van de oude stadsmuren en stadspoorten. De economische ontwikkelingen eisten ook hun tol in de oude binnensteden. Gebouwen die de eeuwen hadden getrotseerd, moesten plaatsmaken voor nieuwe typen bouwwerken, zoals kantoren en hotels. Dat ging sommigen te snel.

Hoek Swalmerstraat/Bethlehemstraat
Foto Leonard Fortuin

Een kort moment voor het monument

Tegen deze achtergrond moeten we een artikel zien van Jonkheer Victor de Stuers die in *De Gids* van 1873 een pleidooi hield voor een zorgvuldiger omgaan met ons cultureel erfgoed en hiermee achteraf gezien de grondslag heeft gelegd voor de huidige overheidsbemoeienis. Dit leidde tot de eerste restauraties van grote monumenten in Nederland, vooral van kerken en kastelen, maar ook van woonhuizen. Als resultaat van de met restauraties opgedane ervaringen maakte Jan Kalf - de eerste directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg - in een publicatie duidelijk dat "*behouden gaat voor vernieuwen*". De praktijk was echter dat veel oude gebouwen werden 'terug'-gerestaureerd naar een nog oudere fase. Die aanpak heeft ertoe geleid dat velen nog steeds denken dat, wanneer je een monument gaat restaureren, dit weer in de oorspronkelijk staat moet worden teruggebracht.

Ook op gemeentelijk niveau werden er initiatieven ontplooid. In de jaren dertig van de vorige eeuw stelden Den Haag en Amsterdam lijsten op van beschermde monumenten. Eigenaren mochten de gebouwen die op de lijst voorkwamen niet zomaar slopen of verbouwen.

De eerste lijst van rijksbescherming kwam tot stand in 1940. Generaal Winkelman bepaalde in een noodmaatregel een *Voorlopige Lijst* waarin de monumenten vermeld stonden, die niet mochten worden gesloopt of gewijzigd zonder voorafgaande toestemming van het Rijksbureau. Op die manier probeerde hij, terecht, te voorkomen dat vele monumenten die door oorlogshandelingen grote schade hadden opgelopen, achteloos zouden worden gesloopt of verminkt. Het had niet veel gescheeld of de ernstig beschadigde St. Christoffelkerk - de Duitsers hadden de toren opgeblazen, zodat de geallieerden deze niet konden gebruiken als uitkijkpost - direct na de oorlog was afgebroken. Het heeft toch nog tot 1961 geduurd dat - na jarenlange discussie - voor monumentenzorg een wettelijk kader werd gevormd, de eerste *Monumentenwet*, die in 1988 werd herzien. De monumenten zijn niet meer vogelvrij en eigenaars van rijksmonumenten kunnen een beroep doen op restauratiesubsidie¹. In vergelijking met vele landen is het uniek dat de monumentenzorg in Neder-

land zich niet beperkt tot grote bouwwerken zoals kerken en kastelen maar dat juist het overgrote deel van de beschermde monumenten, ongeveer 60 procent, betrekking heeft op gewone, of moeten we zeggen buitengewone woonhuizen. In 2006 is een aantal rijksdiensten gefuseerd tot de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten met de afkorting RACM. (www.racm.nl)

Wat is een monument?

De benaming monument (rijks-, provinciaal of gemeentelijk monument) - kan betrekking hebben op zeer diverse bouwwerken, zoals een woonhuis, kerk, kasteel, boerderij, fabriek, betonnen bunker, brug, fontein en begraafplaats. Het begrip omvat van alles, zij het wel met de beperking dat een monument niet roerend kan zijn. Een stoomschip bijvoorbeeld, hoe waardevol en uniek ook, kan officieel geen rijksmonument zijn. Hierop zijn uitzonderingen. Een deel van de inventaris van openbare gebouwen, zoals kerken, is soms ook beschermd en dit zijn toch verplaatsbare objecten.

Een rijksmonument is een bouwwerk dat door de rijksoverheid is ingeschreven in een zogenaamd monumentenregister. Het is een bijzonder gebouw dat ouder is dan 50 jaar en van nationaal belang is. Hierbij dienen we te denken aan cultuurhistorische, architectonische en ensemblewaarden; mede van belang kunnen zijn de gaafheid, herkenbaarheid en de zeldzaamheid. Momenteel heeft Nederland ruim 55.000 rijksmonumenten.

Gemeenten en provincies kunnen ook bouwwerken op een monumentenlijst zetten op grond van gemeentelijke en provinciale verordeningen. De eigenaren van deze monumenten kunnen echter bij restauraties geen gebruik maken van de mogelijkheid van fiscale aftrekposten. In Nederland zijn ongeveer 36.000 gemeentelijke en 4.000 provinciale monumenten. Limburg (5.000) heeft na de provincies Noord-Holland (13.000) en Zuid-Holland (9.000) de meeste monumenten. Maastricht spant met 1.800 monumenten na Amsterdam (7.500) de kroon. Maastricht heeft ook na Amsterdam (grootste van Europa!) de grootste binnenstad. In Roermond, inclusief Swalmen, treffen we ongeveer 225 rijksmonumenten en 150 gemeentelijke monumenten aan.

In principe is het hele gebouw, het hele casco, beschermd en niet alleen de voorgevel, zoals soms wordt gedacht. In de officiële omschrijving, de zogenaamde *redengevende omschrijving*, staat vermeld welke onderdelen van het gebouw in het bijzonder beschermd zijn. De beschrijvingen van de monumenten van voor 1850 zijn zeer summier en omvatten veelal slechts enkele regels. Deze gegevens treft men dan ook doorgaans aan op de informatiepanelen, die men soms aan de voorgevel van de monumenten kan aantreffen. De beschrijvingen van jongere monumenten zijn veel uitvoeriger en kunnen meerdere pagina's omvatten. De waardevolle onderdelen van monumenten kunnen betrekking hebben op bijvoorbeeld constructieve onderdelen, stucwerk, schoorsteenmantels, schouwen, trappen en gevelbekroningen.

Het bovenstaande impliceert niet dat gebouwen die niet de status van monument bezitten, geen bijzondere zorg nodig hebben. Vele tientallen oude huizen in de Roermondse binnenstad hebben een 19de eeuws uiterlijk gekregen doordat de voorgevels gepleisterd zijn. De meeste pleistergevels zijn voorzien van voegen, om de suggestie te wekken dat er sprake is van natuursteenblokken. Met het begin van de economische opbloei vanaf 1850 was de baksteen uit de mode. Bekijken we echter de zijgevels, veelal vanaf de openbare weg aan het oog onttrokken, dan zien we veel oudere gevels, bestaande uit fraai metselwerk, soms afgewisseld met speklagen. Een mooi voorbeeld is Swalmerstraat 50. De voorgevel van dit brede pand is gepleisterd en mooi geornamenteerd. De zijgevel, te zien om de hoek in de Bethlehemstraat, laat het fraaie oorspronkelijke baksteenwerk zien en heeft visueel een totaal ander beeld dan de voorgevel. Aan het begin van de 20ste eeuw is aan deze hype, de pleisterwoede, die toen als een leugenachtige architectuur werd gezien, een einde gekomen. Daarnaast zijn veel gebouwen met wel degelijk een monumentale waarde uit de periode 1850-1950 buiten de boot gevallen. Men heeft uit de enorme voorraad een selectie moeten maken. Kortom, beschermd of niet, oude gebouwen dienen met respect en zorgvuldig behandeld te worden.

Beschermd Stads- en Dorpsgezichten

De omgeving van een monument heeft eveneens recht op een verantwoorde instandhouding. De kwaliteit van monumenten wordt indirect aangetast indien in de nabije omgeving ongewenste situaties ontstaan bijvoorbeeld door de bouw van hoge flats. Om dit soort problemen te ondervangen heeft de Monumentenwet voorzien in de aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten. Monumenten maken hierbij deel uit van een groter geheel; niet alleen de monumenten worden beschermd, maar ook de ruimtelijke structuur waarbinnen de monumenten gelegen zijn. Men tracht de aanwezige maat en schaal in principe te handhaven. Zo'n beschermd gezicht - de Roermondse binnenstad heeft de status van *Beschermd Stadsgezicht* - legt de gemeente de verplichting op een beschermend bestemmingsplan te maken.

Het is niet de bedoeling dat de binnenstad verandert in een museum. Ontwikkelen is de beste garantie voor bescherming. Immers, economische stagnatie zal ook het behoud van monumenten schaden. Bij het beoordelen van nieuwbouwplannen dient gekeken te worden of het aanzien van het stadsgezicht zo weinig mogelijk geschaad wordt. De Arloflat past bijvoorbeeld totaal niet binnen de schaal van de binnenstad. Dit gebouw ligt gelukkig niet in de binnenstad; de ligging pal naast de kathedraaltoren wordt door velen echter als storend ervaren. De kantoorflat aan de Wilhelminasingel, gebouwd in opdracht van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (die toen nog in de Neerstraat huisde) en uitgerekend op de laatste resten van de stadsmuren, is zonder meer een miskleun, gezien het historisch karakter van de binnenstad. Maar toen deze kantoorstoren gebouwd werd, was de binnenstad van Roermond nog geen Beschermd Stadsgezicht. Bij de realisatie van het project Kazernevoortterrein - weliswaar formeel gelegen buiten de grenzen van het Beschermd Stadsgezicht - heeft de binnenstad wel de status van bescherming; de maatvoering van dit project is toch van andere orde dan die van de historische binnenstad. De gemeente Swalmen heeft een procedure in werking gesteld om Asselt aan te merken als beschermd dorpsgezicht. Momenteel kent Nederland ongeveer 350 Beschermd Stads- en Dorpsgezichten. ®

¹ Zie *Ruimtelijk* maart 2006: 'Van restauratie en onderhoud naar instandhouding' door San Loven-Van Esser.

In Ruimtelijk wordt vaak gesproken over monumenten. Wat zijn dit eigenlijk? Het wordt u hier uitgelegd. Eerst wordt in een notedop de ontstaansgeschiedenis van 'Monumentenzorg' verteld. Ten slotte wordt uit de doeken gedaan wat de term 'Beschermd Stads- en Dorpsgezichten' inhoudt.

Tekst **Jacq Arets**

Het ontstaan van Monumentenzorg

Monumentenzorg is een 'uitvinding' uit de tweede helft van de 19de eeuw. Na lange tijd van economische stagnatie maakte ons land een periode van economische groei door. De bevolking nam sterk toe en er waren veel woningen en bedrijfsgebouwen nodig. Veel steden lagen nog ingeklemd binnen de oude vestingwerken van weleer. De vestingwet van 1874 maakte het mogelijk dat de steden zich van deze knellende omarming konden ontdoen en buiten de binnenstad konden gaan bouwen. Maar de sloop van de vestingwerken betekende wel het onherroepelijke einde van de oude stadsmuren en stadspoorten. De economische ontwikkelingen eisten ook hun tol in de oude binnensteden. Gebouwen die de eeuwen hadden getrotseerd, moesten plaatsmaken voor nieuwe typen bouwwerken, zoals kantoren en hotels. Dat ging sommigen te snel.

kort moment voor het monument

Tegen deze achtergrond moeten we een artikel zien van Jonkheer Victor de Stuers die in *De Gids* van 1873 een pleidooi hield voor een zorgvuldiger omgaan met ons cultureel erfgoed en hiermee achteraf gezien de grondslag heeft gelegd voor de huidige overheidsbemoeienis. Dit leidde tot de eerste restauraties van grote monumenten in Nederland, vooral van kerken en kastelen, maar ook van woonhuizen. Als resultaat van de met restauraties opgedane ervaringen maakte Jan Kalf - de eerste directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg - in een publicatie duidelijk dat "*behouden gaat voor vernieuwen*". De praktijk was echter dat veel oude gebouwen werden 'terug'-gerestaureerd naar een nog oudere fase. Die aanpak heeft ertoe geleid dat velen nog steeds denken dat, wanneer je een monument gaat restaureren, dit weer in de oorspronkelijk staat moet worden teruggebracht.

Ook op gemeentelijk niveau werden er initiatieven ontplooid. In de jaren dertig van de vorige eeuw stelden Den Haag en Amsterdam lijsten op van beschermde monumenten. Eigenaren mochten de gebouwen die op de lijst voorkwamen niet zomaar slopen of verbouwen.

De eerste lijst van rijksbescherming kwam tot stand in 1940. Generaal Winkelman bepaalde in een noodmaatregel een *Voorlopige Lijst* waarin de monumenten vermeld stonden, die niet mochten worden gesloopt of gewijzigd zonder voorafgaande toestemming van het Rijksbureau. Op die manier probeerde hij, terecht, te voorkomen dat vele monumenten die door oorlogshandelingen grote schade hadden opgelopen, achteloos zouden worden gesloopt of verminkt. Het had niet veel gescheeld of de ernstig beschadigde St. Christoffelkerk - de Duitsers hadden de toren opgeblazen, zodat de geallieerden deze niet konden gebruiken als uitkijkpost - direct na de oorlog was afgebroken. Het heeft toch nog tot 1961 geduurd dat - na jarenlange discussie - voor monumentenzorg een wettelijk kader werd gevormd, de eerste *Monumentenwet*, die in 1988 werd herzien. De monumenten zijn niet meer vogelvrij en eigenaars van rijksmonumenten kunnen een beroep doen op restauratiesubsidie¹. In vergelijking met vele landen is het uniek dat de monumentenzorg in Neder-

land zich niet beperkt tot grote bouwwerken zoals kerken en kastelen maar dat juist het overgrote deel van de beschermde monumenten, ongeveer 60 procent, betrekking heeft op gewone, of moeten we zeggen buitengewone woonhuizen. In 2006 is een aantal rijksdiensten gefuseerd tot de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten met de afkorting RACM. (www.racm.nl)

Wat is een monument?

De benaming monument (rijks-, provinciaal of gemeentelijk monument) - kan betrekking hebben op zeer diverse bouwwerken, zoals een woonhuis, kerk, kasteel, boerderij, fabriek, betonnen bunker, brug, fontein en begraafplaats. Het begrip omvat van alles, zij het wel met de beperking dat een monument niet roerend kan zijn. Een stoomschip bijvoorbeeld, hoe waardevol en uniek ook, kan officieel geen rijksmonument zijn. Hierop zijn uitzonderingen. Een deel van de inventaris van openbare gebouwen, zoals kerken, is soms ook beschermd en dit zijn toch verplaatsbare objecten.

Hoek Swalmerstraat/Bethlehemstraat
Foto Leonard Fortuin

Een rijksmonument is een bouwwerk dat door de rijksoverheid is ingeschreven in een zogenaamd monumentenregister. Het is een bijzonder gebouw dat ouder is dan 50 jaar en van nationaal belang is. Hierbij dienen we te denken aan cultuurhistorische, architectonische en ensemblewaarden; mede van belang kunnen zijn de gaafheid, herkenbaarheid en de zeldzaamheid. Momenteel heeft Nederland ruim 55.000 rijksmonumenten.

Gemeenten en provincies kunnen ook bouwwerken op een monumentenlijst zetten op grond van gemeentelijke en provinciale verordeningen. De eigenaren van deze monumenten kunnen echter bij restauraties geen gebruik maken van de mogelijkheid van fiscale aftrekposten. In Nederland zijn ongeveer 36.000 gemeentelijke en 4.000 provinciale monumenten. Limburg (5.000) heeft na de provincies Noord-Holland (13.000) en Zuid-Holland (9.000) de meeste monumenten. Maastricht spant met 1.800 monumenten na Amsterdam (7.500) de kroon. Maastricht heeft ook na Amsterdam (grootste van Europa!) de grootste binnenstad. In Roermond, inclusief Swalmen, treffen we ongeveer 225 rijksmonumenten en 150 gemeentelijke monumenten aan.

In principe is het hele gebouw, het hele casco, beschermd en niet alleen de voorgevel, zoals soms wordt gedacht. In de officiële omschrijving, de zogenaamde *redengevende omschrijving*, staat vermeld welke onderdelen van het gebouw in het bijzonder beschermd zijn. De beschrijvingen van de monumenten van voor 1850 zijn zeer summier en omvatten veelal slechts enkele regels. Deze gegevens treft men dan ook doorgaans aan op de informatiepanelen, die men soms aan de voorgevel van de monumenten kan aantreffen. De beschrijvingen van jongere monumenten zijn veel uitvoeriger en kunnen meerdere pagina's omvatten. De waardevolle onderdelen van monumenten kunnen betrekking hebben op bijvoorbeeld constructieve onderdelen, stucwerk, schoorsteenmantels, schouwen, trappen en gevelbekroningen.

Het bovenstaande impliceert niet dat gebouwen die niet de status van monument bezitten, geen bijzondere zorg nodig hebben. Vele tientallen oude huizen in de Roermondse binnenstad hebben een 19de eeuwse uiterlijk gekregen doordat de voorgevels gepleisterd zijn. De meeste pleistergevels zijn voorzien van voegen, om de suggestie te wekken dat er sprake is van natuursteenblokken. Met het begin van de economische opbloei vanaf 1850 was de baksteen uit de mode. Bekijken we echter de zijgevels, veelal vanaf de openbare weg aan het oog onttrokken, dan zien we veel oudere gevels, bestaande uit fraai metselwerk, soms afgewisseld met speklagen. Een mooi voorbeeld is Swalmerstraat 50. De voorgevel van dit brede pand is gepleisterd en mooi geornamenteerd. De zijgevel, te zien om de hoek in de Bethlehemstraat, laat het fraaie oorspronkelijke baksteenwerk zien en heeft visueel een totaal ander beeld dan de voorgevel. Aan het begin van de 20ste eeuw is aan deze hype, de pleisterwoede, die toen als een leugenachtige architectuur werd gezien, een einde gekomen. Daarnaast zijn veel gebouwen met wel degelijk een monumentale waarde uit de periode 1850-1950 buiten de boot gevallen. Men heeft uit de enorme voorraad een selectie moeten maken. Kortom, beschermd of niet, oude gebouwen dienen met respect en zorgvuldig behandeld te worden.

Beschermde Stads- en Dorpsgezichten

De omgeving van een monument heeft eveneens recht op een verantwoorde instandhouding. De kwaliteit van monumenten wordt indirect aangetast indien in de nabije omgeving ongewenste situaties ontstaan bijvoorbeeld door de bouw van hoge flats. Om dit soort problemen te ondervangen heeft de Monumentenwet voorzien in de aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten. Monumenten maken hierbij deel uit van een groter geheel; niet alleen de monumenten worden beschermd, maar ook de ruimtelijke structuur waarbinnen de monumenten gelegen zijn. Men tracht de aanwezige maat en schaal in principe te handhaven. Zo'n beschermd gezicht - de Roermondse binnenstad heeft de status van *Beschermde Stadsgezicht* - legt de gemeente de verplichting op een beschermend bestemmingsplan te maken.

Het is niet de bedoeling dat de binnenstad verandert in een museum. Ontwikkelen is de beste garantie voor bescherming. Immers, economische stagnatie zal ook het behoud van monumenten schaden. Bij het beoordelen van nieuwbouwplannen dient gekeken te worden of het aanzien van het stadsgezicht zo weinig mogelijk geschaad wordt. De Arloflat past bijvoorbeeld totaal niet binnen de schaal van de binnenstad. Dit gebouw ligt gelukkig niet in de binnenstad; de ligging pal naast de kathedraaltoren wordt door velen echter als storend ervaren. De kantoorflat aan de Wilhelminasingel, gebouwd in opdracht van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (die toen nog in de Neerstraat huisde) en uitgerekend op de laatste resten van de stadsmuren, is zonder meer een miskleun, gezien het historisch karakter van de binnenstad. Maar toen deze kantoorstoren gebouwd werd, was de binnenstad van Roermond nog geen Beschermde Stadsgezicht. Bij de realisatie van het project Kazernevoortterrein - weliswaar formeel gelegen buiten de grenzen van het Beschermde Stadsgezicht - heeft de binnenstad wel de status van bescherming; de maatvoering van dit project is toch van andere orde dan die van de historische binnenstad. De gemeente Swalmen heeft een procedure in werking gesteld om Asselt aan te merken als beschermd dorpsgezicht. Momenteel kent Nederland ongeveer 350 Beschermde Stads- en Dorpsgezichten. ®

¹ Zie *Ruimtelijk maart 2006: 'Van restauratie en onderhoud naar instandhouding'* door San Loven-Van Esser.

'Klassieke bouwwijze' aan Kerkeveldlaan

Tekst **Thei Moors** Foto maquette **M. Kabakci**

Met de toename van het aantal moslims in onze contreien, door gezinshereniging en natuurlijke groei, blijken veel bestaande moskeeën en gebedshuizen te klein te zijn voor hun gebruikers.

In Nederland staan ruim 450 geregistreerde moskeeën, waarvan deel van die 450 bevindt zich anoniem in woonhuizen, kantoor-gebouwen. Met het toenemen van het aantal moslims per er echter mogelijkheden voor nieuwbouw in het verschiet.

140 Turkse. Een groot panden of in oude kerk-gemeente liggen

Maquette van de Fatihmoskee, naar een ontwerp van Henk Mensen uit Horn

Sinds eind 2006 verrijst er op een perceel aan de Kerkeveldlaan een moskee die qua grootte zijn gelijken niet kent, zeker niet in de katholieke bouwgeschiedenis van de laatste vijftig jaar in Roermond, toch een katholiek bolwerk van weleer. Vanaf 1965 wonen er Turken in Roermond die voor het gebed naar de gebedsruimte aan de Heinsbergerweg (Colamgebouw) gingen en naar een zaaltje bij de kerk van de Onze Lieve Vrouwe van de Altijddurende Bijstand (OLVAB) aan het OLVrouweplein in het Roermondse Veld. Vanaf 1978 is er een Roermondse afdeling van de Islamitische Stichting Nederland actief, die in 1987 een bescheiden moskee heeft ingericht in een woonhuis aan de Scheidingsweg. Deze Fatih Moskee is na twintig jaar veel te klein voor het ambitieuze bestuur van deze stichting. Tijd voor een gesprek met de bouwheren. Tijdens de ramadan word ik ontvangen door de heren Özcan (voorzitter) en Kabakci (vice-voorzitter) van het dertigkoppige bestuur van de Fatih Moskee.

Een nieuwe ruimte

Het idee om een nieuwe moskee te bouwen stamt van rond 2000. De ruimte aan de Scheidingsweg leidt door het toegenomen bezoekersaantal tot gebrek aan parkeergelegenheid en overlast die niet meer acceptabel is voor de buurt. Kabakci: "In 2000 is er al in de gemeenteraad gesproken over het aankopen van bouwgrond door onze stichting. Er zijn meerdere alternatieven bekeken waar we onze moskee zouden kunnen vestigen: bijvoorbeeld op het voor-

malige Philips-terrein, of op de hoek Hendriklaan-Spoorlaan tegenover de moutfabriek." Het oog van de vereniging viel ook op de inmiddels leegstaande St. Jozefkerk. De Turkse gemeenschap wilde de kerk graag als moskee inrichten, maar de bisschop hield het tegen. Özcan: "Dat vinden we jammer, zeker gezien de overeenkomsten die er bestaan tussen het katholieke geloof en het moslimgeloof. Immers, katholieken en moslims bezoeken voor hun geloof een godshuis. Ze geloven beide in hel en hemel en hebben bepaalde veelal gelijk-luidende regels om met elkaar samen te leven." Kabakci beaamt dat de St. Jozefkerk een mooi gebouw was, vlakbij de Scheidingsweg. Maar achteraf zien de heren in dat ze aan de Kerkeveldlaan over betere mogelijkheden beschikken, qua parkeren, qua ruimte en voor het voorkomen van overlast voor de buurt.

De bouwkosten van het totale project bedragen 1,6 miljoen euro, op te brengen uitsluitend door giften uit de Turkse gemeenschap. Iedereen is vrij om te geven wat hij wil. De bedoeling is ook om voor iedereen activiteiten te organiseren, ook voor niet-Turken en niet-moslims. In die functie hoopt de moskee in de toekomst subsidie te mogen ontvangen, als echt ontmoetingscentrum voor alle Roermondse mensen.

Kabakci legt uit: "We hebben ideeën om activiteiten op te zetten voor de hele gemeenschap, maar dat moet groeien, zowel qua organisatie als qua financiering. We zijn blij als we de bouw klaar hebben, maar voor de activiteiten hopen we dat we van de gemeente begrip krijgen. Tenslotte bouwen we op deze manier voor de Roermondse bevolking; het opzetten van een eigen lokaal waar de jeugd terecht kan is goed voor de gemeente en voor de gemeenschap als totaal in Roermond."

De moskee zal voor éénderde deel voor het gebed worden gebruikt. Aan de Scheidingsweg ontstaat veel overlast voor de buurt. In feite is dat gebouw een woonhuis dat is 'omgetoverd' tot gebedsruimte, maar je kunt er geen activiteiten organiseren, bijvoorbeeld voor jongeren van 16 tot 18 jaar. Kabakci: "We hebben wel eens wat georganiseerd voor deze jongeren, maar dat werkt niet zo. In onze cultuur tonen jongeren respect voor hun ouders door netjes aan tafel te zitten en te luisteren naar wat er gezegd wordt. Maar die jongens en meisjes willen ook eens onderuit hangen en met elkaar op hun eigen manier praten. In de nieuwbouw willen we de hele ruimte onder de gebedsruimte inrichten apart voor de jeugd, en een andere ruimte voor de ouderen. Wat wil je dan nog meer?"

Dertig man

Moors: "U zegt nu, we willen graag een aparte ruimte voor de jeugd en voor de ouderen, natuurlijk een gebedsruimte en ook de imam komt er wonen. Maar hoe weet u nu dat u zo'n moskee wil bouwen? De ingrediënten zijn dan wel bekend, maar hoe ontstaat de vorm?"

Kabakci: "Dat is een lang verhaal. Het vorig bestuur bestond uit zeven personen en twijfelde of het een dergelijk groot project wel aankon en of de Roermondse gemeenschap het zou kunnen opbrengen. Dat bleek gewoon te veel. Je kunt wel zeggen, 'we zien wel', maar er moeten afspraken gemaakt worden over wanneer de bouw af moet zijn. Maar met een (aanvankelijk, TM) bedrag van 3 tot 4 miljoen euro wilde het toenmalige bestuur de uitdaging niet aangaan. Men had daarbij ook nog steeds in het achterhoofd een bestaand gebouw te betrekken. Tijdens de bestuursverkiezingen geven deze bestuurders aan dat ze wel door willen met het project, maar ze hebben als bestuur van zeven personen te weinig vermogen het project te trekken. Om het project goed te begeleiden is door het oude bestuur een bouwcomité opgericht onder voorzitterschap van de heer Özcan. Daarin zitten dertig personen uit alle delen van Turkije, daar komen mooie ideeën uit voort. Dertig personen kunnen een groter draagvlak creëren voor het project: dertig man praten meer dan zeven man."

De eerste ontwerp-tekening viel in eerste instantie niet helemaal in de smaak.

Voorzitter N. Özcan (rechts) en vice-voorzitter M. Kabakci op de trappen voor de hoofdbouw van de moskee.

Als een Nederlander gevraagd wordt een moskee te ontwerpen, kan dat gebeuren, dat is begrijpelijk. Via de aannemer is men in contact gekomen met een tweede, de huidige architect Henk Mensen uit Horn. Hij maakte een nieuw ontwerp dat voldeed aan de eisen van het bestuur. Na de bestuursverkiezingen heeft het bouwcomité de volledige taken van het oude bestuur overgenomen. Het ontwerp van de moskee bleef echter in handen van Henk Mensen. Voor de bouw werden zeven offertes bij verschillende aannemers opgevraagd. Daaruit kwam naar voren dat de Duits-Turkse firma die nu aan het bouwen is, de goedkoopste was, echter alleen voor de ruwbouw. Het bouwcomité heeft toen de andere aannemers gevraagd opnieuw te

offreren voor ruwbouw. Kabakci: *“Want zo kun je alleen een goede vergelijking maken. Je werkt hier immers met geld van je gemeenschap, dat je met bedragen van tien en twintig euro bijeen moet brengen. Vriendjespolitiek is dan niet op z’n plaats.”*

Uiteindelijk bleek de Duits-Turkse firma nog 600.000 euro goedkoper te zijn dan de duurste van de andere firma’s. Oplevering in ruwbouw biedt het voordeel dat mensen die in natura willen betalen zo ook kunnen bijdragen. *“Er zijn mensen die net zo lief hun diensten aanbieden als dat ze geld geven. We zeiden: “Als jullie bereid zijn om dat te doen, dan zorgen wij voor het materiaal”. Uiteindelijk werk je dan goedkoper dan wanneer je dit uitbesteedt. En zo moet dat eigenlijk ook. Iedereen draagt dan letterlijk zijn steentje bij, waardoor het project echt uit gezamenlijkheid ontstaat. Wij als leden van het bestuur hebben het nu zo druk, die mensen zien dat en iedereen wil nu meehelpen. Als je alles dan op een rijtje zet, dan ben je in het begin bang dat je 1,6 miljoen moet opbrengen, maar op deze manier krijgt men meer vertrouwen, dus dan hoeft je ook niet zo bang te zijn.”*

Het hele verhaal doet sterk denken aan de manier hoe vroeger de kerken zijn ontstaan; mensen werkten een periode in hun leven in dienst van God. Dat is uit het hart gegrepen van Özcan. *“Kijk, het geloof van een katholiek en moslim is in wezen hetzelfde. Enkele fanatiekelingen die drijven het op de spits en maken het veel erger dan het is. Maar beiden praten over God, dus waar maken we nog ruzie over? De katholiek zegt dat wanneer je in het huidige leven goed doet, zul je daarvoor in het hiernamaals beloond worden. De moslim zegt: deze wereld is de akker van de andere wereld. Dus wat je hier doet, kun je oogsten in de andere wereld.”*

Zienswijze wijkraad

Maar er is kritiek op de bouw. De huidige vorm is in de ogen van de Wijkraad de Wijher te veel een hang naar het traditionele, een soort “Heimwee-architectuur”, een vorm van moskee die te veel is afgekeken van de moskeeën in het thuisland.

Kabakci resoluut: *“Kijk, je wil in een moskee bepaalde activiteiten organiseren. De architect, een Nederlander in ons geval, vraag je dan hoe je daaraan vorm kunt geven. Maar je praat over een moskee, geen gewoon gebouw of een woning. Als u een kerk zou bouwen, waaraan zou dat ontwerp moeten voldoen, zodat het uitziet als een kerk? Onze moskee mag best als zodanig herkend worden, wij schamen ons niet om moslim te zijn en in de moskee te gaan bidden. Als we elkaar willen respecteren, dan hoort daar ook bij dat men de vorm van ons gebouw respecteert.”*

Maar de wijkraad meent dat de huidige vorm de integratie niet zou bevorderen, te veel voor de Turkse gemeenschap zou worden gebouwd? Kabakci: *“Als mensen vragen hebben, laat ze naar ons komen om daarover te praten. Dan kom je tot elkaar en blijft het niet bij denken en praten zonder écht contact met elkaar, met alle verwarring en vooroordelen van dien.*

'Klassieke bouwwijze' aan Kerkeveldlaan

Tekst **Thei Moors** Foto maquette **M. Kabakci**

Met de toename van het aantal moslims in onze contreien, door gezinshereniging en natuurlijke groei, blijken veel bestaande moskeeën en gebedshuizen te klein te zijn voor hun gebruikers.

In Nederland staan ruim 450 geregistreerde moskeeën, waarvan deel van die 450 bevindt zich anoniem in woonhuizen, kantoor- gebouwen. Met het toenemen van het aantal moslims per er echter mogelijkheden voor nieuwbouw in het verschi

140 Turkse. Een groot panden of in oude kerk- gemeente liggen

Maquette van de Fatihmoskee, naar een ontwerp van Henk Mensen uit Horn

Sinds eind 2006 verrijst er op een perceel aan de Kerkeveldlaan een moskee die qua grootte zijn gelijken niet kent, zeker niet in de katholieke bouwgeschiedenis van de laatste vijftig jaar in Roermond, toch een katholiek bolwerk van weleer. Vanaf 1965 wonen er Turken in Roermond die voor het gebed naar de gebedsruimte aan de Heinsbergerweg (Colamgebouw) gingen en naar een zaaltje bij de kerk van de Onze Lieve Vrouwe van de Altijddurende Bijstand (OLVAB) aan het OLVrouweplein in het Roermondse Veld. Vanaf 1978 is er een Roermondse afdeling van de Islamitische Stichting Nederland actief, die in 1987 een bescheiden moskee heeft ingericht in een woonhuis aan de Scheidingsweg. Deze Fatih Moskee is na twintig jaar veel te klein voor het ambitieuze bestuur van deze stichting. Tijd voor een gesprek met de bouwheren. Tijdens de ramadan word ik ontvangen door de heren Özcan (voorzitter) en Kabakci (vice-voorzitter) van het dertigkoppige bestuur van de Fatih Moskee.

Een nieuwe ruimte

Het idee om een nieuwe moskee te bouwen stamt van rond 2000. De ruimte aan de Scheidingsweg leidt door het toegenomen bezoekersaantal tot gebrek aan parkeergelegenheid en overlast die niet meer acceptabel is voor de buurt. Kabakci: *"In 2000 is er al in de gemeenteraad gesproken over het aankopen van bouwgrond door onze stichting. Er zijn meerdere alternatieven bekeken waar we onze moskee zouden kunnen vestigen: bijvoorbeeld op het voor-*

malige Philips-terrein, of op de hoek Hendriklaan-Spoorlaan tegenover de moutfabriek." Het oog van de vereniging viel ook op de inmiddels leegstaande St. Jozefkerk. De Turkse gemeenschap wilde de kerk graag als moskee inrichten, maar de bisschop hield het tegen. Özcan: *"Dat vinden we jammer, zeker gezien de overeenkomsten die er bestaan tussen het katholieke geloof en het moslimgeloof. Immers, katholieken en moslims bezoeken voor hun geloof een godshuis. Ze geloven beide in hel en hemel en hebben bepaalde veelal gelijk-luidende regels om met elkaar samen te leven."* Kabakci beaamt dat de St. Jozefkerk een mooi gebouw was, vlakbij de Scheidingsweg. Maar achteraf zien de heren in dat ze aan de Kerkeveldlaan over betere mogelijkheden beschikken, qua parkeren, qua ruimte en voor het voorkomen van overlast voor de buurt.

Voorzitter N. Özcan (rechts) en vice-voorzitter M. Kabakci op de trappen voor de hoofdbouw van de moskee.

De bouwkosten van het totale project bedragen 1,6 miljoen euro, op te brengen uitsluitend door giften uit de Turkse gemeenschap. Iedereen is vrij om te geven wat hij wil. De bedoeling is ook om voor iedereen activiteiten te organiseren, ook voor niet-Turken en niet-moslims. In die functie hoopt de moskee in de toekomst subsidie te mogen ontvangen, als echt ontmoetingscentrum voor alle Roermondse inwoners.

Kabakci legt uit: *"We hebben ideeën om activiteiten op te zetten voor de hele gemeenschap, maar dat moet groeien, zowel qua organisatie als qua financiering. We zijn blij als we de bouw klaar hebben, maar voor de activiteiten hopen we dat we van de gemeente begrip krijgen. Tenslotte bouwen we op deze manier voor de Roermondse bevolking; het opzetten van een eigen lokaal waar de jeugd terecht kan is goed voor de gemeente en voor de gemeenschap als totaal in Roermond."*

De moskee zal voor éénderde deel voor het gebed worden gebruikt. Aan de Scheidingsweg ontstaat veel overlast voor de buurt. In feite is dat gebouw een woonhuis dat is 'omgetoverd' tot gebedsruimte, maar je kunt er geen activiteiten organiseren, bijvoorbeeld voor jongeren van 16 tot 18 jaar.

Kabakci: *"We hebben wel eens wat georganiseerd voor deze jongeren, maar dat werkt niet zo. In onze cultuur tonen jongeren respect voor hun ouders door netjes aan tafel te zitten en te luisteren naar wat er gezegd wordt. Maar die jongens en meisjes willen ook eens onderuit hangen en met elkaar op hun eigen manier praten. In de nieuwbouw willen we de hele ruimte onder de gebedsruimte inrichten apart voor de jeugd, en een andere ruimte voor de ouderen. Wat wil je dan nog meer?"*

Dertig man

Moors: "U zegt nu, we willen graag een aparte ruimte voor de jeugd en voor de ouderen, natuurlijk een gebedsruimte en ook de imam komt er wonen. Maar hoe weet u nu dat u zo'n moskee wil bouwen? De ingrediënten zijn dan wel bekend, maar hoe ontstaat de vorm?"

Kabakci: *"Dat is een lang verhaal. Het vorig bestuur bestond uit zeven personen en twijfelde of het een dergelijk groot project wel aankon en of de Roermondse gemeenschap het zou kunnen opbrengen. Dat bleek gewoon te veel. Je kunt wel zeggen, 'we zien wel', maar er moeten afspraken gemaakt worden over wanneer de bouw af moet zijn. Maar met een (aanvankelijk, TM) bedrag van 3 tot 4 miljoen euro wilde het toenmalige bestuur de uitdaging niet aangaan. Men had daarbij ook nog steeds in het achterhoofd een bestaand gebouw te betrekken. Tijdens de bestuursverkiezingen geven deze bestuurders aan dat ze wel door willen met het project, maar ze hebben als bestuur van zeven personen te weinig vermogen het project te trekken. Om het project goed te begeleiden is door het oude bestuur een bouwcomité opgericht onder voorzitterschap van de heer Özcan. Daarin zitten dertig personen uit alle delen van Turkije, daar komen mooie ideeën uit voort. Dertig personen kunnen een groter draagvlak creëren voor het project: dertig man praten meer dan zeven man."*

De eerste ontwerptekening viel in eerste instantie niet helemaal in de smaak.

Als een Nederlander gevraagd wordt een moskee te ontwerpen, kan dat gebeuren, dat is begrijpelijk. Via de aannemer is men in contact gekomen met een tweede, de huidige architect Henk Mensen uit Horn. Hij maakte een nieuw ontwerp dat voldeed aan de eisen van het bestuur. Na de bestuursverkiezingen heeft het bouwcomité de volledige taken van het oude bestuur overgenomen. Het ontwerp van de moskee bleef echter in handen van Henk Mensen. Voor de bouw werden zeven offertes bij verschillende aannemers opgevraagd. Daaruit kwam naar voren dat de Duits-Turkse firma die nu aan het bouwen is, de goedkoopste was, echter alleen voor de ruwbouw. Het bouwcomité heeft toen de andere aannemers gevraagd opnieuw te

offreren voor ruwbouw. Kabakci: "Want zo kun je alleen een goede vergelijking maken. Je werkt hier immers met geld van je gemeenschap, dat je met bedragen van tien en twintig euro bijeen moet brengen. Vriendjespolitiek is dan niet op z'n plaats."

Uiteindelijk bleek de Duits-Turkse firma nog 600.000 euro goedkoper te zijn dan de duurste van de andere firma's. Oplevering in ruwbouw biedt het voordeel dat mensen die in natura willen betalen zo ook kunnen bijdragen. "Er zijn mensen die net zo lief hun diensten aanbieden als dat ze geld geven. We zeiden: 'Als jullie bereid zijn om dat te doen, dan zorgen wij voor het materiaal'. Uiteindelijk werk je dan goedkoper dan wanneer je dit uitbesteedt. En zo moet dat eigenlijk ook. Iedereen draagt dan letterlijk zijn steentje bij, waardoor het project echt uit gezamenlijkheid ontstaat. Wij als leden van het bestuur hebben het nu zo druk, die mensen zien dat en iedereen wil nu meehelpen. Als je alles dan op een rijtje zet, dan ben je in het begin bang dat je 1,6 miljoen moet opbrengen, maar op deze manier krijgt men meer vertrouwen, dus dan hoef je ook niet zo bang te zijn."

Het hele verhaal doet sterk denken aan de manier hoe vroeger de kerken zijn ontstaan; mensen werkten een periode in hun leven in dienst van God. Dat is uit het hart gegrepen van Özcan. "Kijk, het geloof van een katholiek en moslim is in wezen hetzelfde. Enkele fanatiekelingen die drijven het op de spits en maken het veel erger dan het is. Maar beiden praten over God, dus waar maken we nog ruzie over? De katholiek zegt dat wanneer je in het huidige leven goed doet, zul je daarvoor in het hiernamaals beloond worden. De moslim zegt: deze wereld is de akker van de andere wereld. Dus wat je hier doet, kun je oogsten in de andere wereld."

Zienswijze wijkraad

Maar er is kritiek op de bouw. De huidige vorm is in de ogen van de Wijkraad de Wijher te veel een hang naar het traditionele, een soort "Heimwee-architectuur", een vorm van moskee die te veel is afgekeken van de moskeeën in het thuisland.

Kabakci resoluut: "Kijk, je wil in een moskee bepaalde activiteiten organiseren. De architect, een Nederlander in ons geval, vraag je dan hoe je daaraan vorm kunt geven. Maar je praat over een moskee, geen gewoon gebouw of een woning. Als u een kerk zou bouwen, waaraan zou dat ontwerp moeten voldoen, zodat het uit ziet als een kerk? Onze moskee mag best als zodanig herkend worden, wij schamen ons niet om moslim te zijn en in de moskee te gaan bidden. Als we elkaar willen respecteren, dan hoort daar ook bij dat men de vorm van ons gebouw respecteert."

Maar de wijkraad meent dat de huidige vorm de integratie niet zou bevorderen, te veel voor de Turkse gemeenschap zou worden gebouwd? Kabakci: "Als mensen vragen hebben, laat ze naar ons komen om daarover te praten. Dan kom je tot elkaar en blijft het niet bij denken en praten zonder écht contact met elkaar, met alle verwarring en vooroordelen van dien."

"Er zijn mensen die net zo lief hun diensten aanbieden als geld geven"

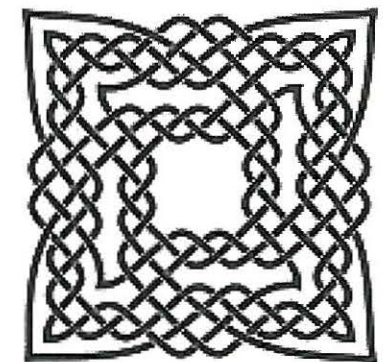
Je hoeft het niet altijd met elkaar eens te zijn, maar je leert elkaar wel kennen. Ik denk dat het verstandig was geweest als de wijkraad vooraf naar ons toe was gekomen en de vormgeving had besproken. Maar ook met een alternatief idee was gekomen. Je moet ons niet voorwerpen dat ons plan niet goed is en dan zelf geen ideeën hebben hoe het wél moet. Als we samen aan een ontwerp werken, dan kun je op basis van goede argumenten nog je plannen wijzigen, maar als wij voor meer dan een miljoen investeren en mensen komen achteraf naar ons toe en zeggen dat de vorm anders moet zijn, dan is dat in mijn ogen niet zo slim. Kijk, de denkwijze achter ons ontwerp heeft een bepaald idee, we willen daarmee iets bereiken. Het gaat namelijk over de activiteiten in het gebouw, een centrum voor ontmoeting tussen moslims onderling en tussen moslims en niet-moslims. De integratie zit in het gebouw en niet aan de buitenkant."

Özcan: "De inrichting van het buitenterrein rondom de moskee moet nog ontworpen worden. Bij deze nodigen we de wijkraad graag uit om mee te denken over de vormgeving, met een mooi hek, fijne klinkers of straatstenen. Dat is wat wij graag willen. En als de wijkraad daaraan wil bijdragen, met ideeën of misschien wel financieel, dan hebben wij daar helemaal geen problemen mee."

De problemen die mensen vaak hebben met de bouw van een moskee in hun buurt zijn nogal eens gebaseerd op het 'geroep' dat er 's-morgens al om vijf uur zal klinken. Kabakci: "Kijk, enerzijds hebben ze gelijk, anderzijds niet. Als je kijkt naar de kerken die hielden hun klokken ook. Gelovigen begrijpen dit en ongelovigen maken zich daar druk over. De oproep voor het gebed vanuit een minaret is het symbool voor de moslim om naar de moskee te komen. De minaret is zelf een symbool: het toont iedereen dat er een moskee is en dat de moslims daar voor hun gebed terecht kunnen. We zijn niet van plan om mensen wakker te houden. Daar zijn we nu nog veel bang voor aan de Scheidingsweg. Daar veroorzaken we veel meer overlast en dat willen we overal zoveel mogelijk beperken. De locatie aan de Kerkeveldlaan is wat dat betreft ideaal, en we zijn om die reden achteraf blij dat het de St. Jozefkerk niet geworden is." Özcan: "Onze huidige burens aan de Scheidingsweg zijn zeer tolerant. Ze kennen ons en dan kun je ook eens wat van elkaar vragen. Een moskee waarin allerlei activiteiten worden georganiseerd voor moslims en niet moslims, kan ook in die zin heel veel goeds doen voor Roermond en de begripsvorming naar elkaar toe." ®

Foto's pagina 8: De gebedszaal in aanbouw met links het vrouwenbalkon; Voorzitter Özcan steek zelf de handen uit de mouwen.

Foto pagina 9: Het fundament voor de minaret. Foto's Thei Moors.

Fatihmoskee: www.fatihmoskee.nl
Het Nederlandse deel is nog in bewerking, maar in het Turkse deel staan recente foto's van de nieuwbouw.

De website www.diyenet.nl (van de Islamitische Stichting Nederland) biedt informatie over de Turkse gemeenschap in Nederland. In het menudeel 'moskee' staat meer over de opbouw van een moskee in het algemeen.

“Er zijn mensen die net zo lief hun diensten aanbieden als geld geven”

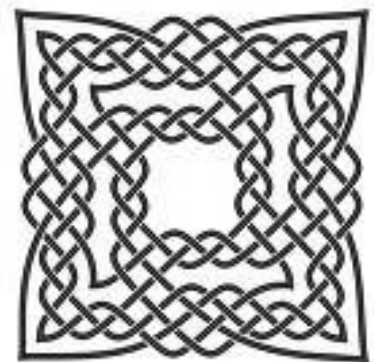
Je hoeft het niet altijd met elkaar eens te zijn, maar je leert elkaar wel kennen. Ik denk dat het verstandig was geweest als de wijkraad vooraf naar ons toe was gekomen en de vormgeving had besproken. Maar ook met een alternatief idee was gekomen. Je moet ons niet voorwerpen dat ons plan niet goed is en dan zelf geen ideeën hebben hoe het wél moet. Als we samen aan een ontwerp werken, dan kun je op basis van goede argumenten nog je plannen wijzigen, maar als wij voor meer dan een miljoen investeren en mensen komen achteraf naar ons toe en zeggen dat de vorm anders moet zijn, dan is dat in mijn ogen niet zo slim. Kijk, de denkwijze achter ons ontwerp heeft een bepaald idee, we willen daarmee iets bereiken. Het gaat namelijk over de activiteiten in het gebouw, een centrum voor ontmoeting tussen moslims onderling en tussen moslims en niet-moslims. De integratie zit in het gebouw en niet aan de buitenkant.”

Özcan: “De inrichting van het buitenterrein rondom de moskee moet nog ontworpen worden. Bij deze nodigen we de wijkraad graag uit om mee te denken over de vormgeving, met een mooi hek, fijne klinkers of straatstenen. Dat is wat wij graag willen. En als de wijkraad daaraan wil bijdragen, met ideeën of misschien wel financieel, dan hebben wij daar helemaal geen problemen mee.”

De problemen die mensen vaak hebben met de bouw van een moskee in hun buurt zijn nogal eens gebaseerd op het ‘geroep’ dat er ’s-morgens al om vijf uur zal klinken. Kabakci: “Kijk, enerzijds hebben ze gelijk, anderzijds niet. Als je kijkt naar de kerken die luiden hun klokken ook. Gelovigen begrijpen dit en ongelovigen maken zich daar druk over. De oproep voor het gebed vanuit een minaret is het symbool voor de moslim om naar de moskee te komen. De minaret is zelf een symbool: het toont iedereen dat er een moskee is en dat de moslims daar voor hun gebed terecht kunnen. We zijn niet van plan om mensen wakker te houden. Daar zijn we nu nog veel bang voor aan de Scheidingsweg. Daar veroorzaken we veel meer overlast en dat willen we overal zoveel mogelijk beperken. De locatie aan de Kerkeveldlaan is wat dat betreft ideaal, en we zijn om die reden achteraf blij dat het de St. Jozefkerk niet geworden is.” Özcan: “Onze huidige burens aan de Scheidingsweg zijn zeer tolerant. Ze kennen ons en dan kun je ook eens wat van elkaar vragen. Een moskee waarin allerlei activiteiten worden georganiseerd voor moslims en niet moslims, kan ook in die zin heel veel goeds doen voor Roermond en de begripsvorming naar elkaar toe.” ®

Foto's pagina 8: De gebedszaal in aanbouw met links het vrouwenbalkon; Voorzitter Özcan steek zelf de handen uit de mouwen.

Foto pagina 9: Het fundament voor de minaret. Foto's Thei Moors.

Fatihmoskee: www.fatihmoskee.nl
Het Nederlandse deel is nog in bewerking, maar in het Turkse deel staan recente foto's van de nieuwbouw. De website www.diyagnet.nl (van de Islamitische Stichting Nederland) biedt informatie over de Turkse gemeenschap in Nederland. In het menudeel ‘moskee’ staat meer over de opbouw van een moskee in het algemeen.

Wie is wie, in Roermond anno 1873?

Beeld van tweede helft 19e eeuw

Tekst Willem Cartigny

De 'Almanak met Adresboek van het Arrondissement Roermond' is een jaarboek dat in de 19e eeuw (en waarschijnlijk ook nog een deel van de 20e eeuw) het licht zag en allerlei gegevens bevatte over steden en dorpen in Noord- en Midden-Limburg. Daar zitten historisch gezien bijzondere wetenswaardigheden en leuke feitjes bij. Het exemplaar van 1873 in mijn archief geeft een interessant beeld van de tweede helft van de 19e eeuw. De tijden van de neogotiek, Jugendstil en art deco waren sterk in opkomst of moesten nog aanbreken en plannen voor de IJzeren Rijn zaten in de koker. Architect Cuypers woonde niet alleen in Roermond maar ook in Amsterdam. Aan de Vecladingsstraat was net het latere BACO-complex opgericht (zie *Ruimtelijk, maart 2006*). Ondanks zijn geringe formaat (13 x 8 cm) staat het boekje boordevol informatie over het betreffende tijdsgewricht, bij elkaar zo'n 180 pagina's. De uitgave is van 'snelpersdrukkerij' Romén, die later vooral naam maakte als Romén & Zn.

Beperkt kiesrecht en adel

Het boekje begint met een terugblik in de tijd. Zo is het in 1873 zes jaar geleden dat Limburg 'ontslagen werd van zijne verplichtingen aan den Duitschen Bond'. Ook is het 20 jaar geleden dat de bisschoppelijke hiërarchie werd hersteld; 43 jaar geleden geschiedde 'het uitbarsten van het Belgische oproer'; 314 jaar geleden de stichting van het (eerste) bisdom Roermond, 512 jaar geleden de overbrenging van het Kapittel van Berg naar Roermond. Dan volgen tientallen pagina's met de heiligendagen per jaar, te hanteren titulatuur en de verjaardagen van het Koninklijk Huis.

Daarna wordt het echt interessant. Eerst een overzicht van het aantal kiezers voor de Tweede Kamer, in die tijd nog zeer beperkt, in het District Roermond. Onder dat district vielen zo'n 60 gemeentes in voornamelijk Zuid- en Midden-Limburg. De meeste kiezers kwamen uit respectievelijk Roermond (267), Sittard (186) en Weert (160). Venlo (212 kiezers) viel onder het District Boxmeer. Roermond was in die jaren, na Maastricht, verreweg de belangrijkste stad in Limburg. Dat blijkt uit dit soort opgaven, maar ook uit de bekende Kuypersatlas uit 1867. Alleen Maastricht en Roermond fungeerden daarop prominent als grote steden. Die positie dankte onze stad o.a. aan grootschalige industriële bedrijvigheid, niet alleen industrieën aan de Roer en elders in de stad, maar ook ateliers en kunstwerkplaatsen. Verder was het 'Haagje van het zuiden' natuurlijk altijd bestuurscentrum gebleven, ook na de Franse tijd.

Ook het aantal kiezers voor de gemeenteraden in Noord- en Midden-Limburg was in die dagen gering: Roermond 408, Venlo 333, Weert 279, Venray 254, Maasbree 217; de rest lag ver daaronder, met als hekkensluiter Ittervoort met 11 kiesgerechtigden.

De volgende pagina's zijn gewijd aan de leden van regering en Staten-Generaal (Eerste en Tweede Kamer). Een groot deel behoorde tot de adel. Het District Roermond konde twee afgevaardigden in de Tweede Kamer (toen 100 leden). Daarna volgen de leden der rechterlijke macht bij het Arrondissement Roermond: bekende namen als mr. baron Michiels van Verduynen, mr. C. Strens, mr. A. Thissen, mr. C. Guillon en jhr. mr. Ruys de Beerenbroeck. Ook onder de advocatuur veel adel: De Bieberstein Rogalla Zawadsky, Michiels van Kessenich en De Keverberg. Deze namen komen op meerdere posten terug: baron De Bieberstein RZ was lid van de rechterlijke macht, maar ook van Provinciale Staten en député. In de gemeenteraad dezelfde namen: Thissen, Michiels van Kessenich (wethouders), notaris Charles Guillon, Michiels van Verduynen.

Godsdienst, welzijn en bedrijvigheid

Vervolgens geeft de Almanak veel aandacht aan kerkelijke erediensten en informatie over Bisdom en Groot Seminarie, dekenaten en parochies, kloosters enz. Bij onderwijs komen de namen Thissen, Michiels van Verduynen en Guillon terug in het

College van Toezicht op de Rijks-HBS; en Guillon, Strens en Louis Michiels van Kessenich zijn ook actief als schoolinspecteurs. Laatstgenoemde is president van de Koninklijke Harmonie en bestuurslid van de Stedelijke Muziekschool. Mr. M. Strens was 'fungerend directeur politie', maar er was ook een veeartsenijkundige politie; dr. Janné uit Roermond was Rijks Districts-Veearts voor het Hertogdom Limburg (Limburg was toen nog officieel Hertogdom) en er was sprake van een 'Medische Politie' (dr. C. Leurs bv.).

Ook in het sociale leven, liefdadigheid en dergelijke, zie je dezelfde namen terugkomen. In het Burgerlijk Armenbestuur zat fabrikant Burghoff als voorzitter en verder onder andere baron De Bieberstein. Burghoff was ook voorzitter van het RC Godshuis en Louisahuis, en in beide instellingen zat ook weer De Bieberstein; bij de Schutterijen troffen we opnieuw Michiels van Kessenich, Ruys de Beerenbroeck en fabrikant/compagnon van dr. Cuypers, Franz Stoltzenberg aan.

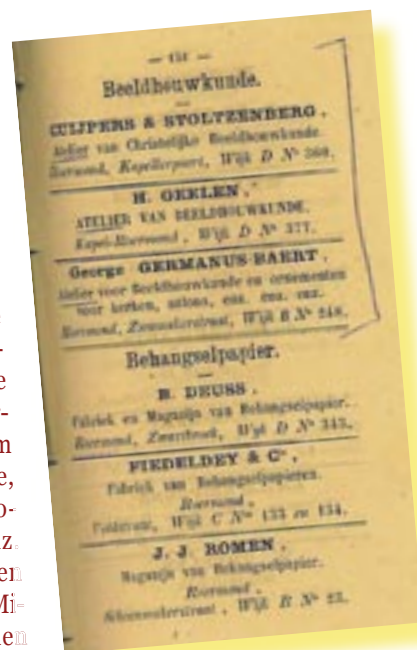
Een hoofdstuk van de stadsarchivaris Jean Baptiste Sivré beschrijft de geschiedenis van de stad onder het Gulikse Huis (1371-1423). Daarna volgt informatie over telegraafverkeer, posterijen, staatspoorwegen en stoombootdiensten (er was een dienst van Roermond op Rotterdam), postwagendienst, enzovoort.

Reclame

Voertig pagina's advertenties leveren ook een aardig tijdsbeeld op: de beeldhouwateliers van Cuypers & Stoltzenberg, Geelen en Germanus-Baert presenteren zich, alsook bierverkoper (en schrijver!) Emile Seipgens, de kunst- en glasbranderijen Lommen en Fr. Nicolas; daarnaast de hotels l'Empereur, Houben en Du Lion d'Or (alle in de Neerstraat), en papierfabrikant Victor Burghoff en steenhouwerij Stienon. Ook de vele actieve 'molens', al dan niet op 't Steel (Dahmen-Wackers, Van de Winkel, Smoets), staan vermeld.

Benamingen van straten en adressen in de advertenties zijn ook erg illustratief. De Swalmerstraat komt voor als 'Zwamakerstraat' of het deftige 'rue de Swalmen', verder zit het 'Magazijn van Manufacturen' Knipping op de 'hoek van het Bergske en Steenwegstraat' en zitten de Gebrs. Knipping in de 'Oliestraat, naast het Bisschoppelijk Paleis'. Ook de benamingen (Achter de) Meelwaag, Over de Brug, Aan het Deemsel, Onder aan de Markt, Kapel, Werf, Achter de Luif, Boulevard (Godswoerdersingel), Buiten de Kraanpoort komen, al dan niet frequent, voor.

Niet alle advertenties komen uit Roermond. Per slot van rekening leverde de Almanak een overzicht van activiteiten en bedrijvigheid in een groot deel van de provincie Limburg, waar de stad toen een prominente positie innam. ®

Stadsmuren ondermijnd

Tekst en foto's

Jacq Arets

Rond 1820 gaf het
stadsbestuur van
Roermond opdracht

voor de grootscheepse afbraak van de stadsmuren. In 1843 was men daarmee klaar. Slechts één toren, de Rattentoren, is blijven staan, waarschijnlijk omdat deze op het grondgebied stond van de kerk. De stadsmuur vormde destijds ook de begrenzing van het kerkhof. Hierdoor zijn ook delen van de eeuwenoude stadsmuren bewaard gebleven. Deze worden echter al jarenlang vernield door voortwoekerende planten. Men heeft de muur deels verfraaid met een hekwerk maar hiervan is weinig overgebleven.

Ook de restanten van de stadsmuren die grenzen aan de tuinen van panden aan de Swalmerstraat, worden ernstig ondermijnd door bomen en struiken. Het zou weinig inspanning vergen om de begroeiing te verwijderen. Het herstel van de stadsmuren daarentegen zal de nodige investeringen eisen. De foto's spreken verder voor zich. ®

Open Monumentendag 2007

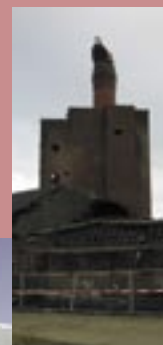
Open Monumentendag is dit jaar op zaterdag 8 september. Het wordt een monumentendag die niet langs oude heiligdommen voert, maar het erfgoed uit de 20ste eeuw onder de aandacht brengt. De Stichting Open Monumentendag Roermond heeft ons om hulp gevraagd bij het opzetten en uitwerken van een wandeling langs die monumenten uit de 20ste eeuw. Ruimte heeft de eerste stappen al gezet, figuurlijk.

De wederopbouwarchitectuur krijgt van de gemeente geen enkele aandacht, ondanks ons jarenlang verzoek daartoe. Bescherming van waardevolle panden blijft uit.

Integendeel: er wordt alleen maar gesloopt zonder nader onderzoek. Afgelopen jaar gebeurde dat in diverse straten in 't Veld. Daar is niets te bezichtigen op 8 september!

Moutfabriek Limburgia

Kern Architecten, het bureau dat bezig is met restauratie en herinrichting van de Mouterij, heeft het hoogste punt bereikt (even afgezien van de gek op de eestoren die boven alles uitsteekt). Begin februari is daarom 'de mei gevierd', onder andere met een rondleiding door de bouw.

In juni hoopt het architectenbureau zijn nieuwe kantoor te betrekken, samen met een afdeling van Rijkswaterstaat.

Tekst **Henk Droesen**

Foto's **Waterschap Roer en Overmaas, en Leonard Fortuin**

Maastricht heeft zijn Céramiqueterrein en Roermond krijgt de Roerdelta. Vlakbij Voorstad Sint Jacob, vanaf De Ster tot aan het Hammerveld tussen de Maas en de Bisschop Lindanussingel, ligt de Roerdelta, een industrieterrein dat niet meer in gebruik is. Onderschat de Roerdelta niet, zij beslaat een terrein dat bijna half zo groot is als heel Roermond binnen de singels. De delta is een van de oudste gedeelten van Roermond: in de dertiende eeuw ingericht om watermolens in de loop van de Roer te kunnen bouwen. De Roer is daartoe aangepast. Er zijn dammen en sluizen gebouwd. Het Hoge Bat (bij het politiebureau), het Groot en het Klein Hellegat werden aangelegd. Er ontstonden twee eilanden: het Bovenste Steeleiland en het Benedenste Steeleiland. En tussen die eilanden is altijd een bruggetje geweest; op de stadskaart van Jacob van Deventer van vóór de grote brand in 1554 komt het al voor; laatstelijk vernieuwd in 1863. Over dat bruggetje gaat dit artikel.

Het bruggetje *over het* *Klein Hellegat*

Henk Droesen is geboren in Roermond aan de Kapellerlaan. De lagere school (Klein College) en de oorlogsjaren beleefde hij vanaf het Stationsplein. Tijdens zijn middelbare-schooltijd (Bisschoppelijk College) was zijn adres: Willem II Singel. Daarna heeft hij gewoond in Nijmegen, Haarlem, Den Haag en Kigali (Rwanda). In 1988 keerde hij naar Roermond terug; sindsdien woont hij in de onmiddellijke omgeving van het Groot en Klein Hellegat. Henk Droesen is advocaat geweest in Haarlem en Den Haag, officier van justitie in Utrecht en Roermond en bij het Rwanda Tribunaal, en ten slotte rechter in 's-Hertogenbosch.

Roerdelta:
cultuurhistorisch erfgoed
De oude watermolens zijn verdwenen. Eén van de eilanden is geen eiland meer, sinds rond 1950 de Kromme Roer werd gedempt voor de aanleg van de Bisschop Lindanussingel en de rotonde aan het

begin van die uitvalsweg. De industrie ter plaatse - ECI, de meelmolen van Smeets, de chemische fabriek van Haagen, later Akcros¹ - is verdwenen. Grote gebieden zijn kaalgeslagen en liggen klaar voor stadsontwikkeling. Maar helemaal leeg is het terrein niet. Het indrukwekkende ECI-complex is deels opgeknapt en nu ingericht met kantoren. De twee schoorstenen van dit complex zijn beschermd op grond van de Monumentenwet. De waterkrachtcentrale is in oude luister hersteld (met één werkende turbine; de andere is opengewerkt en museaal te bezichtigen) en wekt per jaar twee miljoen kilowattuur aan groene stroom op. In de Roerdelta kun je nu parkeren. Er wonen nog mensen. Je hebt er

nog industrie. Het is mooi wandelen onder de hoge bomen door de romantische laan, waar de oude directiewoningen van Haagen staan, nu bewoond door anti-kraakwachten.

De gemeente heeft voor de Roerdelta het plan Palmboom aangenomen, en er is een alternatief plan Wauben. Voormalig rijksbouwmeester Kees Rijnboutt, gevraagd om een oordeel, heeft kool en geit gespaard: beide plannen hebben voor- en nadelen. Het is onduidelijk hoe de Roerdelta ontwikkeld zal worden, en wanneer. Maar als het gebied wordt aangepakt, zullen dan de bomen, de boerderij 'Euver 't Brökske', de huizen, het gebouw '1869', en de Haagenschoorsteen opgeofferd wor-

den aan nieuwbouw? Of kunnen zij in dat plan worden opgenomen? En wordt de Kromme Roer in ere hersteld, zoals dat met oude waterlopen in andere steden ook wel is gedaan? De Raad heeft dat idee herhaaldelijk afgewezen, maar het kan verkeren. Uitstel in dit soort zaken heeft wel vaker geleid tot nieuw inzicht, dus wie weet.

De cultuurhistorische waarde van het gebied is onomstreden. Vanaf het einde van de dertiende eeuw is ter plaatse industriële bedrijvigheid geweest - toen vielen de molens deels onder het Kartuizerklooster en het Munsterklooster. De herinnering daaraan moet bewaard blijven. Hoe deden de middeleeuwen het? Hoe ging het later? Wat is de invloed van de industriële revolutie in de negentiende eeuw op de ontwikkeling van de Steeleilanden, maar ook van heel Roermond geweest? Wie heeft de centrale voor stroomopwekking, die nu weer in werking is, destijds bedacht en ingericht? Het zou aardig zijn als te zijner tijd in het gebied een bescheiden museum hier aandacht voor zou vragen². En het moet zeker zo zijn dat die achthonderd jaar oude geschiedenis op de plek zelf nog zo veel mogelijk kan worden gezien en beleefd. Wel stadsontwikkeling, maar met begrip voor wat er ooit was. Vooruitgang met behoud van wat redelijkerwijs behouden kan worden. De mensen die er komen wonen en werken, moet duidelijk zijn dat zij eigentijdse huizen en appartementen bezitten op historisch belangrijke grond. Dit alles vraagt nog veel studie, veel discussie en heldere afwegingen.

Waterkracht en groene stroom

Een waterkrachtcentrale werkt niet als er geen verval is tussen de instroom van het water en de uitstroom. Dat verval verdwijnt als het water benedenstrooms niet weg kan, bijvoorbeeld doordat een opening onder een brug niet groot genoeg is voor al dat water. Er ontstaat dan een stuwing, het waterpeil wordt hoger, er is geen verval meer. En dus ook geen waterkracht.

In 1999 is een samenwerkingsovereenkomst gesloten tussen de gemeente Roermond en de Roerdelta Projectontwikkelingsmaatschappij BV. Eén van de punten daaruit is het behoud van de ECI- waterkrachtcentrale. De technische installatie,

niet het gebouw, is rijksmonument. Rendabele exploitatie is alleen maar mogelijk als er voldoende water met voldoende verval doorheen kan stromen. De gemeente moet er voor zorgen dat benedenstrooms het water niet onnodig wordt opgestuwd en daarmee het verval significant vermindert. De doorstroomopening van de Klein Hellegatbrug en de duikers zouden onvoldoende zijn, dus moet die brug weg en moet er een nieuwe worden gebouwd. Daar zit wat in, zou je zeggen. Echter: de waterkrachtcentrale is - zoals gezegd - qua machinerie een rijksmonument. Dat er groene stroom wordt opgewekt is mooi meegenomen, maar moet je de centrale zien als een economisch rendabele onderneming of als een historisch industrieel object? De centrale werkt, er wordt stroom opgewekt voor - zegt men - 400 huishoudens. Als de brug en de duikers er niet waren, zou er ongeveer 10% meer capaciteit zijn, zou er € 3600 meer opbrengst per jaar zijn,

De turbine van de ECI-centrale
Foto Waterschap Roer en Maas

NOTEN

¹ In de loop van 2007 zal Ruimte een artikel publiceren over het Akcros-v/h Haagencomplex, geschreven door Willem Cartigny. De Brug over het Klein Hellegat komt daarin ook aan de orde.

² Momenteel is de turbine aan de rechteroever als museumobject ingericht en te bezichtigen. Ook het elektrische deel in de bedieningskamer is museaal ingericht. Te zijner tijd zullen de ontwikkeling en de noodzaak van vispassages aandacht krijgen. Het begin van een museum is er dus al.

is jaren geleden geschreven. Recentere schattingen en berekeningen leren echter dat het capaciteitsverlies slechts 3% bedraagt, dus € 1080. Er wordt nu - eindelijk - een viaduct aangelegd (de zalm moet stroomopwaarts kunnen). Wandelaars over het bruggetje zien het water er licht kolkend onderdoor stromen; ook bij de duikers gaat het er flink aan toe. Maar die wandelaars zien niet dat het water niet weg kan. Is de ECI-centrale echt onrendabel en zo ja, wat kost dat dan? En komt dat dan alleen door die beperkte opening onder dat vermaledijde bruggetje?

De brug over het Klein Hellegat

Van alles wat er speelt in de Roerdelta, is het bruggetje maar een miniem onderdeel. Je kunt het bijna niet zien, zelfs niet als je er overheen wandelt. De brug over het Klein Hellegat in de Molenweg verbindt het Bovenste Steeleiland met het voormalige Benedenste Steeleiland.

Het is een gewelfde brug van rode baksteen met twee bakstenen landhoofden; de brug en de landhoofden zijn voorzien van natuurstenen accenten; er is een sluitsteen met het jaartal 1863; aan de noordzijde staat een bakstenen pijler met een natuurstenen muts; aan de westzijde staat een tot op kniehoogte gereduceerd bakstenen muurtje; de weg over de brug is geasfal-

teerd. Naast de brug liggen nog vier duikers. De brug en de duikers zijn door de jaren heen verwaarloosd. In die staande pijler zit een scheur, als gevolg van een aanrijding. Uit de brug is een stuwconstructie verwijderd (maar gelukkig wel bewaard, althans dat zegt de gemeente). De brug op zich is wel oud, maar niet bijzonder of zeldzaam. Wat gaat er verloren als er een nieuwe brug komt? Meer dan de cultuurhistorische waarden die de brug als specimen van 19de eeuwse industriële ontwikkelingen heeft.

De gemeente heeft omstreeks 2000 een sloopvergunning afgegeven. Daartegen is door de Stichting Roerdelta~Open bezwaar gemaakt.

Vistrap in aanbouw bij ECI-centrale Foto Leonard Fortuin

Tot aan 2005 genoot de brug zogenaamde 'vóórbescherming' op grond van de Monumentenwet en mocht er dus niet gesloopt worden. Anno 2007 geldt die bescherming niet meer. Immers, op 13 september 2004 heeft de minister zich uitgesproken tegen verlening van de status van rijksmonument. Maar in de motivering bij het besluit schrijft de minister: *"Dit standpunt wil nog niet impliceren dat de cultuurhistorische betekenis (...) zou ontbreken, integendeel. De betekenis voor de plaatselijke industriële geschiedenis alsook de ouderdom (jaartalsteen 1863) en de situering dragen bij aan de ervaring van het locale c.q. regionale verleden. De monumentale aard en schaal van het object zijn van locale betekenis. Vanuit de optiek van monumentenzorg is behoud van de brug over het Klein Hellegat dan ook nastrevenswaardig. In het huidige bestel geldt primair een gemeentelijke verantwoordelijkheid."* De minister beveelt dus plaatselijke bescherming aan. Ook de commissie Ruimtelijke Kwaliteitszorg heeft bij het gemeentebestuur aangedrongen op het 'beschermingswaardig verklaren' van de brug. Maar het gemeentelijke beleid wijst precies de andere kant op. Daarom heeft de Stichting Roerdelta~Open, gesteund door de Stichting Ruimte, een voordracht gedaan voor de gemeentelijke monumentenlijst. Wethouder Van Rey heeft blijkens uitspraken in de pers 'woedend' gereageerd op de 'zinloze actie' van Stichting Roerdelta~Open.

Inmiddels zijn de duikers en de brug ontdaan van drijfvuil en slib en heeft het waterschap de kademuur tussen de centrale en de brug vernieuwd.

De sloop van het bruggetje is in het jaar 2000 begroot op ongeveer € 113.000; een nieuwe brug zou € 165.000 kosten. De gemeente heeft een bedrag van € 258.290 gereserveerd. Dat is veel geld om een verminderde opbrengst van € 1080 per jaar op te vangen. Een half procent rente van het gereserveerde bedrag levert meer op. Goed, het opknappen van de huidige brug kan ook niet voor niets. En er zijn veel berekeningen en schattingen te maken over de mate van doorstroming en de kosten daarvan. Maar - ik herhaal - dat mogen niet de bepalende overwegingen zijn.

De gemeente beroept zich op het contract met de Roerdelta Projectontwikkelingsmaatschappij BV, dat bepaalt dat de doorstroming onder de waterkrachtcentrale 'zoveel mogelijk gewaarborgd' moet zijn. Een economische factor dus, waarbij valt aan te tekenen dat aan dat 'zoveel mogelijk' ruim wordt voldaan.

De gemeente heeft in 2000 gezegd, dat de brug over het Klein Hellegat gesloopt moet worden. De gemeente zegt dat nog steeds. Ondanks de cultuurhistorische betekenis. Tja! ®

Met dank aan Harry Tolkamp (Waterschap Roer en Overmaas), Willem Cartigny, Chris Roemen en Leonard Fortuin.

De bouwactiviteiten bij De Steenen Trappen zijn hervat, de voormalige Sacramentskapel in de Paredisstraat wordt gesloopt. Daar bleken achtergelaten eigendommen allerm minst heilig. In een kast hingen kazuifels terwijl krakers binnendrongen. Die kledingstukken zijn spoorloos verdwenen. Ook voorwerpen van grotere waarde, zelfs kunstwerken, kunnen aan onachtzaamheid ten prooi vallen. Twee voorbeelden:

- Toen de Zusters van Liefde uit Venlo vertrokken, verdwenen ook hun kruiswegstaties. Waarheen is niet bekend.
- Een glasraam in een hal van De Widdonck (Heibloem) werd 20 jaar geleden verwijderd toen men de hal sloopte. Het is niet duidelijk waar het raam gebleven is.

Soms loopt het beter af met een kunstwerk dat zijn plek verliest. In 1965 vervaardigde Tom Franssen voor de Paulusschool in Someren een zeilscheepje in plastic, als symbool van de reizen van Saulus. Dat beeld is *"van school af"*, zo vertelde een omwonende. Het bevindt zich gelukkig al jaren in de Pauluskerk in Someren-Noord.

In het Brabantse Someren was Tom Franssen niet de enige kunstenaar uit Midden-Limburg die voor verfraaiing zorgde. Truus Coumans uit Haalen (1936), leerde zichzelf schilderen en tekenen en ging later over op boetsen. Voor de gemeente Someren maakte zij een borstbeeld van John F. Kennedy, het beeldje van een meermin en het Bessemer Besserinneke (een carnavalsbenaming). Ans van Goch schreef over haar een biografie (1981). Daarin zegt de kunstenares: *"Ik heb het minimale, mijn handen en een onuitputtelijke inspiratiebron: de mensen."* Zij woont in haar voormalige atelier tussen alles wat haar bezielt. In haar tuin staat een gebedskapel waar alle dierbaren worden herdacht.

Kunstwerken kunnen aangetast worden door de inwerking van zonlicht, niet elk materiaal blijkt daartegen bestand. Een voorbeeld hiervan is de glaswandversiering in de Tomaskerk, op de Donderberg in Roermond-Oost. Het is triest dit te constateren. Hopelijk komt er een tijd waarin de zorg voor cultureel erfgoed vanzelfsprekend wordt, zodat onnodige teloorgang wordt voorkomen. ®

Marianne Wulms-Hovens

Gouden stadsgidsen

Tekst **Chris Roemen**

Foto **Leonard Fortuin**

De Roermondse VVV-stadsgidsen vieren dit jaar hun zilveren jubileum met een nieuwe 'themawandeling' die gewijd is aan 'de groten van Roermond.' Tijdens die wandeling zal niet alleen stil worden gestaan bij figuren als Cuypers en graaf Gerard IV die een monumentale erfenis hebben achtergelaten, maar ook bij andere beroemde stadgenoten, zoals de legendarische voetballers Pierre (Jërke) Massy en Harry (de boer) Schreurs. De wandeling zal dit najaar voor het eerst gelopen worden, de inwoners van Roermond krijgen hem gratis.

Van de stadsgidsen die begonnen in 1982 (toen Roermond 750 jaar bestond), zijn Lenie Derks, Margriet Greve en Louis Wolters nog steeds actief. Zij zullen daarvoor op 10 mei a.s. tijdens een officiële ontvangst

op het stadhuis in het zonnetje worden gezet.

Jaarlijks lopen in Roermond duizenden mensen een 'monumentenwandeling' onder leiding van één van

de 25 stadsgidsen. Vorig jaar werd een recordaantal van bijna 10.000 bereikt, verdeeld over honderden groepjes van drie tot twintig personen. Marie-José Vinken van VVV-Roermond schat dat

daarnaast nog eens 5.000 mensen de route lopen aan de hand van een folder die verkrijgbaar is op het VVV-kantoor. "En dan zijn er natuurlijk ook veel mensen die de stad op eigen houtje bezichtigen. Dat zijn er ook heel veel, maar daar hebben we geen zicht op."

Lenie Derks vult aan: "De mensen komen overal vandaan. Uit het hele land, maar ook Duitsers, Belgen, Fransen, Italianen, Spanjaarden, noem maar op. Ik heb zelfs ooit een Amerikaanse astronaut rondgeleid. Als gewone Roermondse door de stad lopen, ach, die zien de helft niet eens. Maar buitenstaanders kijken anders. Die kijken hun ogen uit als we hen vertellen over de geschiedenis van de stad. We hebben hier zó veel te bieden. Dan ben ik trots op Roermond... én op de kwaliteit van de gidsen."

Ruimte gaat digitaal

Hoewel boze stemmen beweren dat Ruimte zich alleen maar blind staart op 'aaje kraom', is de moderne tijd toch niet geheel aan ons voorbij gegaan. Het is inmiddels al jaren geleden dat de mechanische typemachine werd vervangen door een heuse computer, bellen doen we soms ook al mobiel, en u moest eens weten hoeveel er op en neer wordt gemaïld. Bovendien zijn wij al jaren te gast op www.historieroermond.nl. Door daar Stichting Ruimte aan te klikken, krijgt u allerlei informatie over onze stichting in beeld.

Nu nemen we de aanloop voor de volgende sprong: een digitale nieuwsbrief. We menen goede redenen te hebben om daarmee te beginnen. De belangrijkste daarvan is dat een digitale nieuwsbrief ons in staat stelt om u sneller op de hoogte stellen van de zaken waarmee Ruimte bezig is. Ons blad Ruimtelijk, met zijn verschijningsfrequentie van vier keer per jaar, biedt daartoe te weinig mogelijkheden. Kleiner nieuws dat soms blijft liggen of groter nieuws dat alweer achterhaald is als de volgende Ruimtelijk verschijnt, vindt straks zijn plaats in deze nieuwsbrief. Geïnteresseerd? Stuur dan een mailtje naar stichtingruimteroermond@kpnplanet.nl.

Kazernevoortterrein

De Raad van State heeft op 21 februari uitspraak gedaan over het bezwaar van Stichting Ruimte tegen de plannen van de gemeente op het Kazernevoortterrein. (Zie *Ruimtelijk* nr. 2 - juni 2006.) De RvS is het niet eens met onze bezwaren die gericht waren

op de verslechtering van de luchtkwaliteit en de aantasting van het Beschermd Stadgezicht, de monumentale binnenstad. In het komende juninummer van *Ruimtelijk* zal deze uitspraak van de RvS nader worden beschouwd.

Oproep

Van wie is de IJzeren Rijn?

Eind vorig jaar ontvingen wij een tekst getiteld 'De IJzeren Rijn en de spoorwegen in het land van Weert'. Het artikel is interessant en zou wellicht in Ruimtelijk gepubliceerd kunnen worden. Helaas heeft de afzender verzuimd zijn of haar naam en adres te vermelden. Vandaar deze oproep aan de inzender zich alsnog bekend te maken, per post naar Egelbroek 10, 6041 SX Roermond of per e-mail naar studio.fortekst@planet.nl.

Wat dreigt in het Roermondse te verdwijnen, hoe staat het met nieuwe projecten en wat doen 'die mensen van Ruimte' daaraan?

Tekst **Willem Cartigny, Lucien Jansen en Leonard Fortuin** Foto **Leonard Fortuin**

Reclamemasten

Het college heeft besloten om bij 'de stadspoorten van Roermond' (het staat er echt!) verlichte reclamemasten te plaatsen van maar liefst 35 meter hoog en wel bij de aansluiting Rijksweg 73-Zuid en de N280 Oost, de aansluiting N293-Noord en de N293-Zuid en bij de verbindingsweg N271 en de Rijksweg 73-Zuid. Dat betekent aantasting van historische gebouwen die onzichtbaar worden, aantasting van het kwetsbare Roerdal, energieverstopping en verdere verrommeling van het landschap. De commissie Beeldkwaliteit heeft in augustus 2006 geconstateerd dat de bouwplannen niet voldoen aan redelijke eisen van welstand: te dominant aanwezig en te grootschalig, de verhouding tussen mast en oppervlakte aan reclame deugt niet en de verlichting is zeer storend.

De gemeente legt dit advies naast zich neer. Dat is o.a. merkwaardig omdat 'bestrijding van lichtverontreiniging' in het coalitieprogramma staat als actie-punt!

Een gesprek tussen gemeente, opdrachtgever (Gelre BV, een dochteronderneming van de Rabobank!) en de architect, heeft de commissie niet op andere gedachten kunnen brengen, waarvoor hulde! Het college heeft het recht af te wijken van het advies van de commissie Beeldkwaliteit, maar moet dan wel goede argumenten hebben. Het argument dat het 'in het belang van Roermond en de Roermondse bedrijven is' gaat niet in op de kritiek van de commissie Beeldkwaliteit en is dus onvoldoende. Daarom hebben wij de zienswijze van de Stichting Milieufederatie over die masten mee ondertekend en zullen wij een bezwaarschrift steunen. Terwijl langzamerhand bij velen de overtuiging veld wint dat door de klimaatverandering economische groei niet langer 'heilig' is, viert in Roermond de megalomanie nog altijd hoogtij. Roermond wordt negatief 'op de kaart gezet' door dit soort mastodonten. Niet doen dus.

Gedragscode

Als je als college aangesproken wordt op je eigen regelgeving en die regelgeving komt bij nader inzien niet goed uit, dan verander je die regels toch gewoon? Zoiets moet het college gedacht hebben toen hij de gemeenteraad de nieuwe Gedragscode voor het College voorlegde. Daarin was 90% van de tot nu toe geldende regels geschrapt, met name die rondom integriteit. Het college stelt dat je integer bent of niet en dat je daarvoor geen regels nodig hebt. Wij menen dat integriteit controleerbaar moet zijn en dat kan alleen aan de hand van regels die vooraf zijn afgesproken. De net geïnstalleerde raad ging helaas akkoord.

Deze opmerkelijke gebeurtenis voltrok zich anderhalve maand nadat Ruimte zich had beklagd over het niet toepassen van die regels op een aantal terreinen waar juist integriteit in het geding was. Toeval of gebrek aan integriteit?

Monumentenverordening

Iets soortgelijks gebeurde onlangs met de al zeven jaar geleden aangekondigde aanpassing van de Monumentenverordening: die is op essentiële punten zodanig uitgekleeft dat dit een grote verslechtering inhoudt voor de monumentenzorg.

Voorbeelden: Beschermde Stads- en Dorpsgezichten kunnen voortaan niet meer worden voorgesteld op gemeentelijk niveau; de rol van de commissie Beeldkwaliteit is sterk ingekrompen; voordrachten voor de gemeentelijke monumentenlijst worden aan zoveel regels gebonden dat een voordracht in de praktijk onmogelijk wordt. En dat allemaal in een gemeente die er prat op gaat dat monumentenbeleid 'speerpunt' is, en dat Roermond de tweede monumentenstad van Limburg is. En een gemeente die vanuit de Belvédèrestatus een bijzondere verantwoordelijkheid heeft op cultuurhistorisch terrein. Tja.....

Inspraakverordening

Ook op andere terreinen loopt Ruimte tegen dit fenomeen aan. Zo is er een Inspraakverordening die bepaalt dat insprekers een inspraakverslag krijgen toegestuurd zodra 'hun' onderwerp in de Raad aan de orde komt. In vier gevallen waarin Ruimte insprak, is dat het afgelopen halfjaar niet gebeurd: óf er ontbrak een essentieel onderdeel van onze inspraak in het verslag, óf onze inspraak werd in het geheel niet opgenomen, óf we kregen het verslag niet toegestuurd. Ook toeval? ®

Bouwvergunning zonder CHAW (Cultuurhistorische Analyse en Waardestelling)

De eigenaar van het pand Munsterstraat 10 (Anne Belle Mode) heeft vergunning gekregen om zijn huis, een rijksmonument, ingrijpend te wijzigen. Ruimte maakt bezwaar tegen de voorgestelde inbreuk op het zeer bijzondere en waardevolle pand. Ook is het plan in strijd met het bestemmingsplan voor de binnenstad. De Rijksdienst en de commissie Beeldkwaliteit wijzen het plan ook af. De commissie Behandeling Bezwaarschriften heeft laten weten het standpunt van Ruimte te delen. Omdat de gemeente al die bezwaren naast zich neerlegt, is Ruimte (opnieuw) naar de rechter gestapt.

